

**PREZIDENTO RINKIMAI '97:
KANDIDATŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS
PREZIDENTUS
RINKIMINIŲ NUOSTATŲ IR STEREOTIPŲ
LYGINAMOJO ANALIZĖ**

LAURAS BIELINIS

Straipsnyje taikomos politinio teksto analizės galimybės, tiriant kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus rinkimų programas. Tyrimo matmeniu pasirinkta demokratijos kategorija. Žinant kandidatų deklaruojamą politinę bei ideologinę orientaciją ir lyginant ją su programų tekstuose išskirtais prioritetais, bandoma rasti tendencijas, kurios patvirtintų arba paneigtų kandidato pozicijas jo deklaruojamų siekių ir vertybių atžvilgiu.

Įvadas

Vienas iš ryškesnių šiuolaikinės visuomenės aspektų yra politinio žmogaus atsiradimas. Totalitarinė visuomenė stabdė šį procesą. Nors masiškumo požymiai pagal daugelį politinės elgsenos aspektų buvo išplėtoti ir naudojami kasdieniame gyvenime, tačiau politinio žmogaus veikla buvo kolektyvinio - mobilizacinio pobūdžio. Kolektyvizmą skatino tam tikrų kalbos ir elgsio ženklų kartojimas bei kon-

Lauras Bielinis – socialinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Tarp-tautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytojas.

© Lauras Bielinis. 1998.

Straipsnis įteiktas redakcijai 1998 m. spalio 15 d.

Straipsnis parengtas pagal pranešimą VU TSPMI seminare *Prezidento institucija Lietuvoje: situacija po rinkimų ir raidos tendencijos* (1998 m. vasario 20 d.)

krečios ideologinės formos jiems suteikimas. Politiniai stereotipai mums nėra naujiena. Nauja yra tai, kad mes dabar galime patys kurti šiuos stereotipus ir gana sėkmingai taikyti senuosius. Demokratinės visuomenės sąlygos sudarė galimybes tokiai politinei kūrybai.

1997 m. Prezidento rinkimuose kandidatai buvo priversti kovoti ne tik su priešinga nuomone, bet ir su rinkėjų apatija, nepatikimumu. Tai savo ruožtu atitraukė rinkėjų ir kandidatų dėmesį nuo programų ir privertė rinkimų dalyvius pajusti baimę dėl vieno ar kito kandidato pralaimėjimo. Rinkiminės kampanijos veiksmo dramatiškumas, atsiradęs antrojo turo metu, išblaškė apatiją ir suteikė rinkėjams galimybę pasijusti tiesioginiais politikos dalyviais.

Nusistovėjus politiniam procesui, kai politikai gali teikti visuomenei tarpusavy konkuruojančias mintis, rinkiminę kampaniją sustiprina vienpusis politinio kalbėjimo tiražavimo ir transliavimo efektas. Kandidatui paranku kalbėti per atstumą. Skaitytojas, klausytojas, žiūrovas prie televizoriaus ekrano, radijo imtuvo ar skaitydamas laikraštį, yra priverstas išklausyti kandidatą ir neturi galimybės įsitraukti į polemiką.

Reikia pripažinti, kad 1997 metų Prezidento rinkimuose visuomenė sugebėjo peržengti primityviąją mobilizacinę elgseną, suformuotą pagal schemą „savas“- „svetimas“. Tačiau politikai stengėsi kuo stipriau kurstyti ir atgaivinti šį efektingą vertybinį-klasifikacinį pasiskirstymą.

Kalbėjimas dažnai yra klasifikacinio pobūdžio. „Galia, esanti kalboje, mums nepastebima, todėl, kad mes nepastebime tos aplinkybės, kad bet kuri kalba klasifikuoja, o klasifikavimas - tai tironija“¹. Kažką teigdami, mes imame vartoti vardus ir pavadinimus taip, lyg apeitume vertinimo lygį. Tačiau realiai jame pasilieiname, vengdami atsakomybės. Užuoť pasakę „blogas“ ar „geras“, galime įvardinti „kairysis“, „dešinysis“. Mes tobuliname teiginių ir deklaracijų neraiškumą, naudodamiesi sintaksės galimybėmis. Kalbėjimas tampa suprantamas todėl, kad mes kalboje panaudojame paprastas ir politinėje sąmonėje įprastas asociacijas ir stereotipus. Kalbėti politikui reiškia formuoti asociacijas ir stereotipus.

Stereotipo formavimuisi turi reikšmės ne tik reiškinių schematizacija ir kategorizacija, bet ir kauzalinė atribucija - kognityvinis procesas, kai žmogus aiškina savo ir svetimų veiksmų, vertinimo priežastis. Stereotipas turi fiksuotos nuostatos savybę, kuriame galima išskirti keletą lygių: 1) asmeninius žmogaus aplinkos vertinimus,

būdingus ir svarbius tik tam žmogui; 2) tarpasmeninio bendravimo vertinimus; 3) grupinius vertinimus, kai atsiranda socialinis stereotipas; 4) ideologijas, kurios formuojasi per ilgą laiką.²

Stereotipai sustiprina, akcentuoja kelias objekto savybes atitinkamai jo valentingumui (sugebėjimui būti suderinamu, kombinuojamu su kitomis savybėmis), t.y. įtvirtinant objektą individo vertybinių orientacijų sistemoje. Tai reiškia, kad stereotipai atlieka personifikuotą socialinių santykių tarp asmens ir visuomenės išraišką. O tai, savo ruožtu, suteikia galimybę asmeniui motyvuoti savo veiksmus ir vertinimus. Taigi socialiniais-politiniais stereotipais kuriami santykio tarp asmens ir visuomenės situacijos modeliai. Situacija, kurioje politikas save įsivaizduoja, pateikiama kaip socialinių - politinių charakteristikų suma³. Šios charakteristikos parinktos iš visuomenėje vartojamų stereotipų ir konvenciskai atitinka visuomenės supratimą apie situaciją bei aiškumo poreikį.

Visuomenė yra įtraukiama į veiksmą, kur konkuruojama ne dėl realių vertybių ir sprendimų, bet dėl stereotipizuotų politinės veiklos modelių. Politika, rinkimai tampa arena, kur kovojama už savus socialinius stereotipus. Įvykiai ir jų vertinimai, atitraukti nuo realybės, tampa stereotipiniais politinei nuomonei atstovaujančiais modeliais, besiremiančiais konvencionalizuotų stereotipų rinkiniu.

1. Politinio teksto tyrimo galimybės

Kai kalbama apie politinius tekstus ar politinį diskursą, daugelis linkę apsiriboti keletu vertinimų, susietų su temos neaiškumu ir verifikacinių galimybių menkumu. Tačiau užmirštama, kad kalbėti ir ypač kalbėti politikoje, dažniausiai reiškia formuoti asociacijas ir stereotipus. Dėl to politinių vertinimų pasaulyje dažnai nėra aiškaus ir korektiško funkcinio ryšio tarp priežasties ir pasekmės⁴.

Politikų prioritetai gali būti atskleisti naudojantis statistiniais metodais, tiriant tekstus (politines deklaracijas, programas, interviu ir t.t.). Tačiau egzistuoja didelė paklaidos galimybė, kad tas pats žodis politiko lūpose ar jo pateiktame tekste gali egzistuoti kaip atsitiktinis, tik tam politikui specifinę prasmę turintis posakis ar visiems priimtina norma, t.y. politinė kategorija.

Reikia pripažinti, kad bandymas sistematizuoti vieno ar kito politiko terminiją, iš dalies gali būti pripažintas kaip bandymas sistematizuoti paties tyrėjo intuiciją bei patirtį. Tyrėjo sub-

jektyvios nuomonės dalyvavimo paklaida neišvengiama ir mes privalome, vertindami rezultatus, neužmiršti jos kaip svarbaus veiksnio.

Tačiau apskritai tai netrukdo bendram politiko nuostatų bei veiksmų modeliui suformuoti, jei žvelgsime į jį ne kaip į statiską reiškinių, nurodantį tiriamojo objekto (vertybės ir orientacijos) ribas, bet kaip į tendencijos modelį.

Šio modelio kūrimo pagrindą sudaro pasitikėjimo terminų ribomis formavimas. O tai ir reiškia bandymą sistematizuoti intuityvines tyrėjo išvadas. Tiriamieji dydžiai tėra paviršinis tiriamojo reiškinio būvis, forma to dydžio, kuris lieka antrinis ir nėra pamatuojamas tol, kol neatsiras teorijos ir instrumentai, suteikiantys galimybę adekvačiai perskaityti ir suprasti svetimas mintis. Mums belieka pasitikėti intuicija bei pasinaudoti galimybe politikoje naudojamų stereotipų bei nuostatų vertinimu.

Politinio teksto pagrindą sudaro politinių stereotipų rinkinys, apibrėžiantis vienos ar kitos politiko politinės orientacijos modelį. Bendrą politinę orientaciją ir visuomenės lūkesčius atitinkantys stereotipai tampa svarbiausiais (kompoziciniais) žodžiais, nulemiančiais teksto vertybines orientacijas; formuojančiais vertybines kryptis teksto struktūroje.

Perskaitytas, suprastas tekstas vartotojo suspaudžiamas iki kompozicinių reiškinių. Perskaičius tekstą, išlieka autoriaus vertybių skalė, orientacijos, skaitytojo emocinio būvio atmintis. Režiumuojant galima teigti, kad toks požiūris į politinį tekstą ir bandymas jį tirti gali būti įvardintas kaip sistemotechninis, tai reiškia tiriamojo teksto planavimą, projektavimą, vertinimą ir konstravimą pagal nustatytus parametrus.

2. Kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus rinkimų programų tyrimas

1997 m. LR Prezidento rinkimų kampanijoje dalyvavusių kandidatų rinkimų programų tekstų turinys yra įdomi medžiaga, tiriant pretendentų vertybinių orientacijų bei naudojamų stereotipų vietą kandidatų rinkiminės retorikos bei deklaruojamos pasaulėžiūros sistemoje. Šiam tyrimui panaudotos tik oficialiai paskelbtos kandidatų rinkimų programos⁵.

Politikas apskritai yra simbolinė figūra, todėl rinkimų progra-

mų turinys be jokios abejonės adekvačiai neatskleidžia realios kandidato į prezidentus veiklos programos. Simbolinės figūros programa yra komandinės veiklos kūrinys ir atskleidžia jį remiančios ir jo įvaizdį formuojančios komandos rinkimines pretenzijas ir jų simbolinę išraišką. Galime konstatuoti, kad rinkimų programa - tai politiko komandos nuostatų, stereotipų bei pretenzijų suma.

Tyrimui buvo pasirinktos tik pačių kandidatų į prezidentus paskelbtos rinkimų programos. Be abejo, daugelį vertybinių nuostatų kandidatai rinkiminės kampanijos metu patikslino įvairiuose pasakymuose, interviu, pareiškimuose. Kitose savo kalbose skyrė savo nuostatoms bei vertybėms ypatingą dėmesį ir taip suteikė šioms sąvokoms reikiamą vietą savo vertybių hierarchijoje, bet rinkimų programa yra oficialus dokumentas, kuriame kandidatas deklaruoja savo veiklos koncepciją. Taigi nepaisant to, kad programose negalima tikėtis galutinio ir išsamiausio kandidatų veiklos ir savo buvimo politikoje pristatymo, rinkimų programa formaliai tampa pagrindiniu dokumentu, atskleidžiančiu kandidato į prezidentus politines, ideologines bei organizacines nuostatas.

Kita vertus, kandidatų į prezidentus programos yra labai skirtingos ne tik pagal savo turinį, bet ir pagal apimtį bei struktūrą. Kandidatai savo programoms suteikė skirtingą reikšmę, vieni jose matė daugiau rinkiminį agitacinį tekstą, kiti joms suteikė realių veiksmų programos reikšmę. Tai irgi sunkina galimybę vienodai įvertinti šių tekstų prasminį svorį. Ypač reikėtų išskirti V. Andriukaičio bei V. Landsbergio programas. V. Andriukaitis savo rinkimų programa paskelbė LSD partijos rinkimų programą. V. Landsbergio programa buvo sudaryta iš trumpų tekstų, interviu bei pokalbio su R. Pleikiu. Nepaisant to, formaliai šie tekstai yra rinkimų programos ir jiems taikomi vienodi kriterijai.

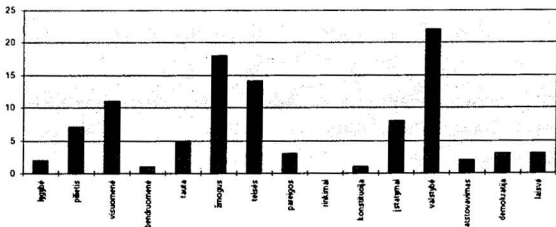
Galimi įvairūs teksto tyrimo diapazonai. Tai visų pirma lingvistinio lygmens parametrų skaičiavimas, įskaitant fonetinį, fonologinį, prozodijinį, sintaksinį, semantinį ar pragmatinį. Šiuo atveju tyrimo matmeniu pasirinkta demokratija. Demokratinės vertybės Lietuvos politinėje visuomenėje užima svarbią vietą. Politikų veikloje manipuliavimas demokratinėmis vertybėmis kompleksais tampa privalomu „džentelmeno rinkiniu“. Juolab, kiekvienas iš kandidatų turi savo kriterijus ir supratimą apie demokratinės vertybės ir jų svarbą politinėje veikloje. Bet, žinant kandidato deklaruojamą politinę bei ideologinę orientaciją ir lyginant ją su programų tekstuose išskiria-

mais prioritetais, galime atrasti tendencijas, kurias patvirtina ar paneigia kandidato pozicijas jo deklaruojamų siekių ir vertybių atžvilgiu. Programos tekstas rodo kandidato veikimo tikslus, nepasakytas, o kartais ir nesuvoktas nuostatas savo veikloje. Programų tekstas atspindi politiko ir jo komandos savarankiškumo lygį, vietą, visuomenės politinėje sistemoje, priklausomumą nuo subjektyvių ir objektyvių veiksnių.

Demokratija yra sudėtinga kategorija, kurią apibrėžti galima įvairiai. Todėl nėra vieningo, universalaus kriterijaus, kuriuo remiantis galėtume teigti apie kandidato pasirengimą būti demokratišku ir demokratines tradicijas puoselėjančiu prezidentu. Lengviau yra kalbėti apie jos aspektus.

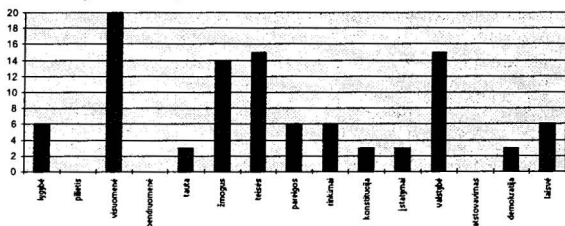
Trumpai tariant, demokratija dažnai yra apibūdinama simbolių, vertybių bei socialinių stereotipų visuma, taikoma vienų ar kitų žmonių grupių. Todėl šiame tyrime pasirinkta 15 „bazinių“ sąvokų, leidžiančių nustatyti kandidatų demokratines orientacijas: laisvę, lygybę, pilietį, visuomenę, bendruomenę, žmogų, tautą, valstybę, teises, pareigas, rinkimus, konstituciją, įstatymus, atstovavimą, demokratiją (stereotipine prasme, be gilesnio jo turinio atskleidimo). Galima būtų atrinkti dar keletą sąvokų, ryškiai rodančių kandidato demokratines ar antidemokratinės orientacijas, tarkim: toleranciją, darbas, kultūra ir t.t.⁶ Tačiau, manyčiau, minėtų sąvokų visiškai pakanka, kad išvelgtume esmines programose besiformuojančias kryptis. Šios sąvokos leidžia sukurti gana išsamų stereotipinį demokratijos modelį⁷.

1 diagrama. V. Adamkaus rinkimų programa, pagal stereotipinį demokratijos metmenį.

V. Adamkaus programos svarbiausi akcentai - valstybė, žmogus bei teisės. Šios vertybės patvirtino išankstinę Lietuvos piliečių nuostatą, kad amerikietiškoji visuomenė suteikė šiam politikui vakarietiškos demokratijos vertybes. V Adamkaus rinkiminis lozungas „Laisvas žmogus, atvira visuomenė, stipri valstybė“ sustiprina šį rinkimų programos akcentą. Kita vertus, teisių problema nėra konkretinama. Tokiu būdu visi kiti teisiniai programos aspektai, kurie leistų aiškiai ir nuosekliai V. Adamkui parodyti savo požiūrį į juridinį prezidento ir piliečių visuomenės veiklos aspektą lieka neišryškinti. Visiškai užmirštas lieka rinkimų instituto aspektas. Galima daryti prielaidą, kad tiek kandidatas, tiek jo komandos nariai, rašę programos apmatius, jautė kandidato teisinį dviprasmiškumą, susietą su jo dvigubos pilietybės problema. Taip pat silpnai akcentuojama konstitucijos bei atstovavimo reikšmė leidžia daryti išvadą, kad šių klausimų V. Adamkus bei jo komanda vengė, žinodami galimas konkurentų priekabas.

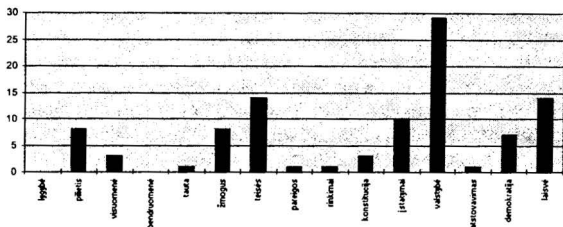
2 diagrama. V.Andriukaitčio rinkimų programa, pagal stereotipinę demokratijos metmenį.

V. Andriukaičio rinkimų programos diagrama pagal išskirtus prioritetus nesiskiria nuo V. Adamkaus prioritetų. Pagrindiniai akcentai yra visuomenė, žmogus, teisės ir valstybė. Tačiau socialdemokratinė V. Andriukaičio nuostata skiriasi nuo amerikietiškosios tradicijos, pirmumą teikiant visuomenei apskritai, o valstybę ir teises vertinant kaip visuomenės demokratinio egzistavimo prielaidas. Rinkiminis lozungas „Už darbą, tiesą, teisingumą“ išryškina ir patvirtina socialdemokratinę programos orientaciją, kurioje visuomenė tampa visų kitų demokratijos aspektų pagrindu. Šios programos „visuomeniškumą“ patvirtina ir tai, kad piliečio ir atstovavimo proble-

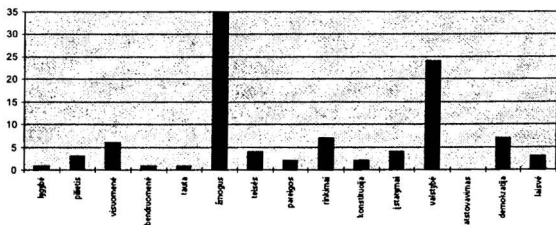
ma nutyliama. Kolektyvistiniu pagrindu modeliuojama politika dažniausiai vengia arba nesuteikia reikšmės tokiems dalykams. Kaip, beje ir bendruomeniškumui bei tautiškumui - kriterijams, daugiau tinkantiems nacionalines vertybes iškeliančioms ideologijoms.

3 diagrama. K. Bobelio rinkimų programa, pagal stereotipinį demokratijos metmenį.

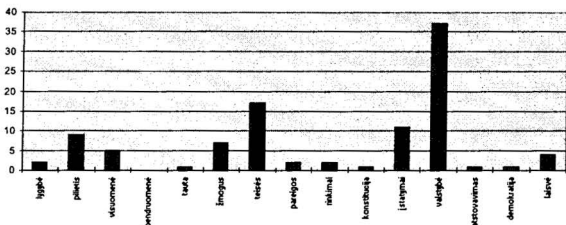
K. Bobelis kaip ir V. Adamkus pabrėžia amerikietiškoji požiūrį į demokratiją. Rinkiminis lozungas – „Demokratija - teisė būti žmogui“. Jo demokratijos samprata siejama su valstybe, teisėmis, įstatymais ir laisve. Kandidatas visiškai atmets lygybės ir bendruomeniškumo idėją. Tai jam yra nepriimtina ir galimas daiktas, net neįeina į demokratijos sampratos turinį. Tačiau pareigų, rinkimų ir atstovavimo problema yra taip pat pažymėta labai silpnai, o matant, kokia didelė reikšmė yra suteikiama valstybei, peršasi išvada, kad kandidatas sieja prezidento veiklą su valstybine veikla, bet ne su prezidento institucija kaip demokratijos garantija.

4 diagrama. V. Landsbergio rinkimų programa, pagal stereotipinį demokratijos metmenį.

V. Landsbergis beveik visą dėmesį sutelkia į žmogų, kaip savaiminę vertybę, kuri privalėtų tapti politikos objektu. Šis išskirtinis prioritetas, matyt, pabrėžia jo ir jo komandos išvadas, kad pastaruoju metu valdžia ir valstybė vis labiau atitrūksta nuo konkretaus žmogaus. Bandymas priartinti V. Landsbergį prie žmonių politinėje programoje, palyginus su visiškai nežymiu įstatyminiu demokratijos sąvokos akcentavimu ir valstybės stereotipo iškėlimu, sukelia aliuziją, kad ši programa gali būti autoritarinio pobūdžio. Programinis lozungas neatitinka pagrindinių akcentų. Žodžiai: „Demokratija, nepriklausomybė, gerovė“, būdami abstraktūs terminai, leidžia skaitytojui savarankiškai pripildyti juos tomis reikšmėmis, kurios susiformuoja skaitant. Programoje labai silpnai pažymėta tautinė linija susieta su bendruomeniškumo bei tautos stereotipais. Tai, mano manymu, jaunesnių ir moderniau mąstančių V. Landsbergio komandos narių įtakos pasekmė. Įstatyminis valstybės pagrindas leidžia patvirtinti prielaidą, kad valstybės samprata ne visada siejama su teisiniu jos buvimu, tai daugiau žmonių veiklos rezultatas, ką ir pabrėžia „žmogaus“ problemos akcentas.

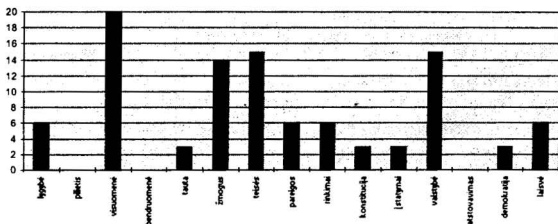
5 diagrama. A. Paulausko rinkimų programa, pagal stereotipinę demokratijos metmenį.

A. Paulausko išskirtinis dėmesys valstybei nežymiai remiasi teisės ir įstatymų akcentais, demonstruoja teisinės valstybės nuostatas, pabrėžia formalią demokratijos pusę. Žmogiškoji demokratijos vertybių dalis neįgauna reikiamo įvertinimo. Priežastis galėtų būti A. Paulausko teisinis išsilavinimas ir Lietuvos liberalų sąjungos atstovų dalyvavimas, kuriant šią programą. Rinkiminis lozungas „Nusipelnėme gyventi geriau“ nesusietas su programos teksto turiniu. Tai, ko gero, lozungas, kurio vertė yra patrauklume, bet ne progra-

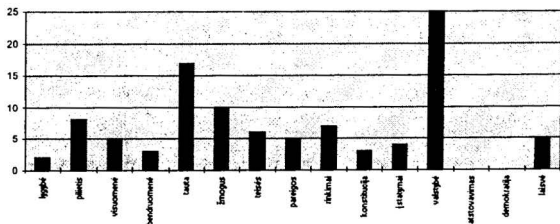
minių prioritetų iliustravime. Kandidatas atmeta tautinius ir bendruomeninius klausimus. Tačiau kartu jis labai silpnai pažymi ir piliečių dalyvavimą valstybės valdyme: pareigos, rinkimai atstovavimas tampa fonu išryškintame valstybės vaidmenyje.

6 diagrama. R. Pavilionio rinkimų programa, pagal stereotipinę demokratijos metmenį.

R. Pavilionio programa yra labiausiai subalansuota formaliųjų ir žmogiškųjų demokratinės visuomenės egzistavimo sąlygų prasme. Rinkiminis lozungas „Lietuvai šiandien ir rytoj“ tik paryškina šią liniją. Tai teisinės valstybės, ginančios žmonių interesus bei pilietinę visuomenę, projektas. Tačiau išlieka akcentas, pabrėžiantis valstybės dominuojančios virš piliečių, buvimą.

7 diagrama. R. Smetonos rinkimų programa, pagal stereotipinę demokratijos metmenį.

R. Smetona nuosekliai išlaiko tautininkų ideologijos prioritetus. Jo programa griežtai orientuota į tautinę valstybę su nepakankamu dėmesiu teisėms ir įstatymams. Rinkiminis lozungas: „Lietuva laukia gerų permainų. Mums reikia tvarkos ir teisingumo. Atėjo metas, kad šią tautos valią įgyvendintų Prezidentas“ paryškina šią tendenciją.

Išvados

Nepaisant tyrimo ribotumų (tyrimo ribas pabrėžiau 2 skyriuje), rezultatai suteikia galimybę suprasti, ar politikas adekvačiai suvokia demokratinės valstybės paskirtį, ir ar jo programa atitinka deklaruojamą ideologiją.

Prioritetų hierarchijos nustatymas tampa savotišku komandos ir jos lyderio vertybinių orientacijų deklaravimo rodikliu. Tai savo ruožtu suteikia galimybę pažvelgti į šių politikų nuostatų, stereotipų bei politinių pretenzijų prioritetus.

Programinių nuostatų, pateiktų aukščiau, tyrimas leidžia padaryti šias išvadas:

- 1) kandidatai į Lietuvos Respublikos prezidentus pirmiausiai akcentuoja orientacijas į valstybę. Tai galima paaiškinti Lietuvos valstybingumo idėjos gyvybiškumu per visą XX a.;
- 2) daugelis kandidatų (išskyrus V. Landsbergį ir R. Smetoną) pabrėžia teisinės valstybės svarbą;
- 3) labiausiai tautą ir žmogų akcentuojantys kandidatai R. Smetona ir V. Landsbergis nepakankamai vertina teisinius demokratijos atributus.

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Barthes R. *Lecon: Lecon inaugurale de la chaire de la sémiologie littéraire au Collège de France prononcée le 7 janvier 1977*. Paris. 1978. - P. 12.

² Žr.: Doise W. *Images, représentations collectives et ideologies dans la psychologie sociale*. // Sociologie, science, information. 1987, vol. 17. (1), -P. 41-69.

³ Plačiau apie tai žiūrėti: Champagne P. *Faire l'opinion (le nouveau jeu politique)*. Paris: Les éditions de minuit. 1990; Edelman M. *The symbolic uses of politics*. University of Illinois press, Urbana and Chicago. 1985; Chomsky N. *Necessary Illusions. Thought Control in Democratic Societies*. 1989 (<http://www.worldmedia.com/archive/ni/>)

⁴ Šios politinio teksto analizės problemos yra išnagrinėtos šiuose darbuose: Kerbrat-Orecchioni C.; Mouillaud M. *Le discours politique*. Lyon: Presses universitaires de Lyon. 1984; Cayrol R. *La nouvelle communication politique*. Paris: Librairie Larousse. 1986; Fresnault-Deruelle P. *Les images prises sous les mots*. Paris: Médiatèque Edilig. 1989.; Groupe Saint-Cloud *Présidentielle. Regards sur les discours télévisés*. Paris: Nathan 1995.

⁵ Šaltiniai ir kandidatų rinkimų programos

Andriukaitis V. *LSDP Seimo rinkimų programa*. Vilnius. 1996;

Adamkus V. *Lietuva žengianti į XXI amžių*. Atgimimas. 1997.11.07;

Paulauskas A. *Nusipelnėme gyventi geriau*. Vilnius. 1997.11.07;

Landsbergis V. *Kad laimėtų Lietuva. Patirtis ir energija*. Vilnius. 1997;

Bobelis K. *Kandidato į LR Prezidentus K. Bobelio programiniai principai Lietuvos valstybingumui, valstybės piliečių teisėms ginti, nepriklausomybei bei demokratijai įtvirtinti ir teisingumui atstatyti*. Vilnius. 1997.11.11;

Smetona R. *Kandidato į LR Prezidentus R. Smetonos rinkiminė programa*. Vilnius. 1997.11.20;

Pavilionis R. *Lietuvai šiandien ir rytoj*. Lietuvos rytas. 1997.12.05.

⁶ Parengiamąją medžiagą surinko ir skaičiavimus atlikti padėjo Klaipėdos universiteto politologijos specialybės studentai: Egidijus Adomaitis, Ilona Gestautaitė, Mindaugas Kuklys, Jolanta Bielskienė, Remigijus Riekašius, Jonas Blinstrubas, Gintautė Norkienė, Dainius Urbanavičius, Donatas Šiliauskas, Vilija Jonušaitytė.

⁷ Rinkimų programų apimtis buvo matuojama ne skaičiuojant žodžių kiekį, o pastraipas, nes jos reiškia užbaigtą prasminį vienetą:

Kandidatai	Pastraipų skaičius
Andriukaitis V.	226
Adamkus A.	46
Paulauskas A.	205
Landsbergis V.	146
Bobelis K.	49
Pavilionis R.	57
Smetona R.	43

Summary

PRESIDENTIAL ELECTIONS OF 1997: A COMPARATIVE ANALYSIS OF ELECTORAL PROVISIONS AND STEREOTYPES

In this article the author affirms that after the political process is settled and the politicians are able to present the society ideas that compete with each other, the electoral campaign is strengthened by a unilateral effect of broadcasting and circulation of the political presentations (political speaking). It must be emphasised, that it is suitable for the candidate to speak at some distance. The reader,

listener, the spectator watching TV, listening to the radio or reading a newspaper, is, on the one hand, forced to listen the candidate through, but on the other – he, in fact, has no chance to join with the polemics.

It must be stressed that during the Presidential elections of 1997 the society had been apt to transcend primitive mobilisational behavior. The author reminds this primitive mobilisational behavior was formed by using the opposition between the „mine“ and the „stranger's“. In fact, the politicians were nevertheless trying to provoke and renovate this efficient value-classificative distribution to the furthest possible extent.

Oftentimes, public speaking has classificative character. Furthermore, public speaking turns understandable due to the usage of simple associations and stereotypes, so usual and routine for our conscience. Therefore, for the politician to speak in public means – to mould between associations and stereotypes.

On its turn, the stereotype has a characteristic of fixed regulations. Hence, with respect to this, we may mark out several levels: 1) person level evaluations of the environment characteristic and important for that person alone; 2) evaluations with respect to inter-personal communication; 3) group level evaluations, where the traces of a social stereotype may be found; and 4) ideologies, which crystalise in long time.

Where the competition is not for the real values and decisions, but for stereotyped models of political activity, the society is brought into the action. Politics, elections become the arena where fights for personal social stereotypes occur. The events and their evaluations distract a person from reality, they become stereotypical models of political opinion based upon the conventionalised stereotypes.

Save talking about political texts or a political discourse, many of us tend to confine themselves with few evaluations concerning the vagueness of the subject and the triviality of verificative opportunities. However, very often we simply forget that to speak, and speak in the public, is but to mould associations and stereotypes. That is why very often in the world of political evaluations clear and correct functional relations between the cause and the outcome does not exist.

Priorities of the politicians can be interpreted by using statistical methods, that is – studying the texts (political declarations, programmes and rules, interviews, etc.). However, always there is a huge likelihood of running a mistake. A word, for example, which was inscribed in the written text or was vocalised by the politician, may serve both as casual, that is – having particular meaning for the politician alone, and as a standard political category. Therefore, this is the place where risks and difficulty lie.

Yet, in general, if we analyse the model as illustrating tendention, the bias traced in accordance with public presentations of the politician, not as a static occurrence, indicating to the limits (values and orientations) of the object we study, the aforementioned hurdles let the formation of the common model of the regulations and the actions of the politician involved.

The author proceeds to elaborating upon the political text. He emphasises that the political text consists of a collection of political stereotypes, which defines the model regarding a specific political orientation of the politician concerned. Stereotypes, which conform common political orientation and the expectations of the society, become the most important (compositional) words, on the one hand,

delineating the value orientations of the text and, on the other, moulding the value trends in the structure of the text itself.

It should be notified, that as soon as the text consumer has completed the reading and has come to understand the values inscribed there, this text consumer reduces, tightens it to the compositional meanings. The reader recalls the scale of values, orientations, his own emotional condition at the time he read the text. In short summary, it can be stated that such an attitude towards the political text and the attempt to research it can be titled as systemotechnical, which means planning of the text under research, project making and construction of it under the determined parameters.

For those who research the place of value orientations and stereotypes in the system of candidate's electoral rhetoric and declared worldly outlook, the content of the electoral programmes, texts of the candidates presented during the electoral campaign of the President of the Republic of Lithuania, 1997 is an exclusively interesting material.

In this research, author analyses the officially published programmes. In spite of the fact that it might be naive to expect final and exhaustive reflection of candidate's activity and his political life via the programmes he published, in fact, the electoral programme becomes the basic document that reveals political, ideological and organisational standpoint of a presidential candidate.

There are different diapasons of the text analysis available. First of all, this regards the calculation of the parameters of the linguistic level, namely – phonetic, phonologic, prozodical, syntactic, semantic or pragmatic parameters. In this case, democracy was picked as a dimension of the research. This may seem obvious that in Lithuania's political society democratic values have occupied an important place. In the career activity of a politician aptitude to manipulate with the complexes of democratic values becomes a compulsory "collection of a gentleman". It goes without saying that it becomes compulsory furthermore, because each candidate explicates his own criteria and understanding of democratic values, derives his own understanding what their importance to political activity is. However, save knowing the political and ideological orientation of the candidate, then, save comparing his public declarations with the priorities he marks out in the text, we can trace down tendentions which, on their side, confirm or deny positions of the candidate with respect to the values and aspirations he has declared *prima facie*. The text of the programme displays the aims concerning the activities of the candidate, unspoken, and sometimes misunderstood, provisions in his own political activity. In addition, the text of the programme reflects the level of autonomy of the politician and his team, their place and niche in communal political system, their dependence on subjective and objective factors affecting it.

Despite the limitations of the research the results provide an opportunity to understand the following: whether the politician contains adequate understanding of the goals of the democratic, whether his programme conforms the ideology he declares.

The goal of establishing of a hierarchy of priorities becomes a kind of an indicator concerning the declared value orientations of the leader and his team. On its turn, it gives us a chance to have a look at the established priorities per-

taining to political standpoints, stereotypes and political demands these politicians have.

Provided the research of the programme's provisions it turns out possible to make a conclusion that: first of all, the candidates to the post of the President of the Republic of Lithuania emphasise the orientations to the state. That can be explained as a vitality of the self-dependence of Lithuania during the entire XXth century. Majority of the candidates (with an exception of V.Landsbergis and R.Smetona) underline the necessity of a legal state. The two candidates, who highlighted the Nation and the Man value the legal attributes of democracy insufficiently.